

Kees de Groot

Stuiptrekking of opleving?

'Rome smoort discussie over openstelling priesterambt' kopt dagblad Trouw (29-1-2008) weer eens. Aanleiding is ditmaal een brochure van de algemeen overste van de orde der domicanen te Rome waarin gereageerd wordt op een eerdere brochure van de Nederlandse tak.¹ We leven mee met het grote tekort aan gewijde ambtsdragers in Nederland, schrijft hij in de begeleidende brief, maar de aangedragen oplossing strookt niet met 'de constante en authentische traditie van de katholieke kerk'. Jullie hadden deze brochure niet mogen versturen, is de boodschap. Ecclesioloog en dominicaan Hervé Legrand las de Engelse vertaling van de rebelse brochure, schreef zijn reactie (in het Frans), en de krakkemikkige vertaling daarvan kan nu door een ieder worden bestudeerd.² De auteur begint en eindigt met begrip voor de ontredde toestand van al die schapen zonder herder, maar hekelt de militante toon van de Nederlandse brochure. Zo gaan we niet met elkaar om, hoor je hem bijna zeggen. Hij uit ook fijnzinnige theologische kritiek, en stelt vast dat zijn Nederlandse ordegenoten in feite hebben opgeroepen tot schismatiek handelen. Wat is er aan de hand in katholiek Nederland?

Het aantal rooms-katholieken is dalende. Het aantal kerkgangers is dalende. En het aantal priesters is dalende. Een keurige, evenwichtige, krimp dus, zou je zeggen. Toch rijzen er tijdens dit proces wel problemen. Nederland telt zeven bisschoppen die elk aan het hoofd staan van een plaatselijke kerk, een bisdom. Deze zijn onderverdeeld in parochies, vanouds regio's waarbinnen de zielzorg aan inwonende rooms-katholieken wordt gegarandeerd, maar – zeker sinds het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) - ook te beschouwen als gemeenschappen van gelovigen. Hoe dan ook, dient er aan het hoofd van zo'n parochie een priester te staan, en aangezien er daar steeds minder van zijn, wordt ook het aantal parochies gereduceerd en hun oppervlakte vergroot. Ook het aanbod van eucharistievieringen wordt verkleind, deels opgevangen door zogenaamde Woord- en communiediensten waarbij een leek, meestal een ongewijde pastorale beroepskracht (m/v) met zending van de bisschop, de taken van de priester op onvolkomen wijze waarneemt. (In plaats van een volledige Dienst van de

Tafel worden na een dankgebed hosties uitgedeeld die tijdens een eerdere viering zijn geconsacreerd.)

Of de eucharistieviering op de hoek nu geheel verdwijnt, of wordt vervangen door zo'n viering die officieel geen eucharistieviering is – veel plaatselijke gelovigen worden dus beroofd van hun vertrouwde viering. Werd tot voor kort de pijn verzacht door de vondst van de vieringen met pastoraal werker, tegenwoordig wordt dit beleid ontmoedigd en kiezen de meeste bisschoppen voor reductie van het aantal vieringen. Met de eerste oplossing waren veel gelovigen content, al voldeden ze zo formeel niet aan hun zondagplicht; met de tweede oplossing kunnen de bisschoppen beter leven, al kost het hun wel kerkgangers. Deze zijn immers niet altijd bereid of in staat om een extra mijl (of een veelvoud daarvan) te lopen, te fietsen, te carpoolen of per bus af te leggen. Soms nemen ze daarbij het initiatief in eigen handen en blijven toch in de buurt bij elkaar komen met een voorganger die ze zelf regelen: een gepensioneerd godsdienstleraar, een gehuwde priester, of een free lance theoloog.

Zo luidt althans het verhaal, geredeneerd vanuit het territoriale parochiestelsel. Er wordt natuurlijk ook naar begeerte gekerkt in parochies waar men geen ingezetene van is, of in andere gelegenheden zoals in kapellen en kloosters. Sommige katholieken leggen zelfs speciaal een langere afstand af om elders ter kerke te gaan, bijvoorbeeld juist bij die niet-parochiële geloofsgemeenschap, omdat de locatie, het tijdstip, het koor, de liturgie of de voorganger daar beter bevalt. Zoals het mondige en mobiele mensen betaamt.

Deze gang van zaken rommelt al een tijdje door, maar dit najaar besloten de Dominicanen, vanouds de waakhonden van de roomse kerk, maar tegenwoordig, zeker in Nederland, meer de keffertjes van het verzet, de onvrede aanhangig te maken. Alle 1300 parochiebesturen kregen een brochure in de bus waarin werd betoogd dat het huidige kerkelijk beleid het belang van de sacramentele viering van brood en wijn opoffert aan de exclusieve koppeling met tot priester gewijde, celibatair levende (liefst heteroseksuele) mannen. Onder verwijzing naar historische en theologische verhandelingen over het ambt van onder andere Edward Schillebeeckx, komen de auteurs op voor de theologische legitimiteit van vieringen onder leiding van voorgangers die door de gemeente zelf worden gekozen. Natuurlijk dienen dat bezielde, deskundige en liturgisch creatieve lieden te zijn, die liefst ook nog over een soepel organisatietalent beschikken en ze zouden daarbij graag zien dat de bisschop deze mensen de handen zou opleggen, om zo deze keuze te bekrachtigen en hen te bevestigen in hun ambt. Maar wanneer deze ten onrechte in gebreke blijft, 'mogen de parochies erop vertrouwen, dat zij toch echt en waarachtig eucharistie vieren', aldus de auteurs.

De argumentatie is hierbij vooral historisch – hoe was het in de oude kerk? – en er wordt teruggesproken op theologische tradities die enige erkenning hebben gevonden in de conciliedocumenten over de kerk als het Volk Gods. Actuele discussies binnen de Wereldraad van Kerk over kerk, ambt en eucharistie spelen geen duidelijke rol. Er wordt afstand genomen van een klerikaal kerkmodel, van een juridische en hiërarchische opvatting van ambt en van een offertheologische opvatting van de eucharistie, ten faveure van de eucharistie als tafelgemeenschap.

Kardinaal Simonis was niet van deze 'bijdrage aan de discussie' gecharmeerd. Hij zond direct een brief naar de generaal-overste van de Dominicanen te Rome waarin hij deze brief betitelde als *pernicious* (verderfelijk) en vroeg hem een aangekondigd symposium tegen te houden. Om kort te gaan, dit geschiedde – wat de (kri-

tisch-katholieke) Mariëburgvereniging, de (oecumenische) Dominicusgemeente Amsterdam, de (onafhankelijke) Amsterdamse Studentenekklesia en de (oecumenische basisgemeente) De Duif er niet van weerhield om op eigen initiatief een studiedag te organiseren. Honderden vitale oudere katholieken vanuit het hele land kwamen hierop af en vulden de Dominicus tot de laatste zitplaatsen. Pastor Mirjam Wolthuis heette het toegestroomde volk welkom en leidde de bijeenkomst met ferme hand. Kees Kok vatte de brochure kort samen met een relativering van het belang van de band met de rooms-katholieke kerk: sommige groepen zijn voorbij het onderscheid tussen protestant en katholiek. 'Maak van de priesternood een deugd. Laat het uitsluiten aan de bisschop over.'

Mede-auteur Jan Nieuwenhuis o.p. verlangde toch wel naar 'bevestiging van buitenaf'. Het willen hernemen van de apostolische traditie zou toch in een handoplegging en een zegening concreet moeten worden. 'We willen horen bij de Kerk. (...) We willen ons niet afscheiden van de *catholica*.' Ook Erik Borgman, lekendominicaan en (sinds kort) hoogleraar Theologie van religie, in het bijzonder van het christendom aan de Universiteit van Tilburg probeerde vanuit een sympathiserende houding kritisch tegenwicht te bieden tegen een neiging om op louter congregationalistische wijze over gemeente-zijn te spreken. Er dient, betoogde hij, ook 'een beweging van buitenaf' te zijn die concreet wordt in een zending of wijding. Zelf had hij als voorganger in de Dominicus het ontbreken hiervan als een gemis ervaren. In de discussie, die zich op dit punt toespitste, voegde hij hieraan toe dat er nu veelal op het krediet van uitgetreden priesters wordt geleefd. Hij offerde dat de moeizame band met de officiële kerk een verklaring zou kunnen zijn voor de geringe aantrekkingskracht die op jongere generaties wordt uitgeoefend.

De hoge leeftijd van de aanwezigen bleef aldus de gemoederen bezighouden. En hoewel een enkeling dit schoof op de grotere beschikbaarheid van de opa's en de oma's, omdat de vaders en de moeders hun kinderen naar de voetbal en de gym moesten brengen, zal de oververtegenwoordiging van de zestigplussers niet toevallig zijn. Hier waren rooms-katholieken bijeen die zowel het traditionele katholicisme als de Nieuwe Katechismus met de paplepel hadden binnengekregen. Zij geven de hoop op kerkvernieuwing niet op. Latere generaties troffen een gerestaureerde kerk en hielden die grotendeels op een afstand, terwijl een minderheid er frisse interesse voor opvatte. Zij zijn eerder geneigd de klerikale structuur als een gegeven op te vatten, en minder als een mogelijk discussiepunt. Er zijn immers ook alternatieven: een oud-katholieke kerk, diverse protestantse kerken, waaronder gemeentes waar heel wat meer leeftijdgenoten te vinden zijn. Deze stonden hier niet in de aandacht. De hoop op interne hervorming was hier nog levend, vanuit een bijna vanzelfsprekende trouw aan de moederkerk, ver weg van het actuele keuze-katholicisme.

Toch was deze bijeenkomst ook een eigentijdse aangelegenheid. 'Hier gebeurt iets: de aanwezigheid van de Geest' zei mede-auteur Ad Willems o.p.. De bijeenkomst zelf, die werd afgesloten met een vesper, werd ervaren en benoemd als kerk-zijn. De organisatoren beoogden dit ook voort te zetten. Tijdens de lunch werd ieder gevraagd zijn email-adres te noteren op papieren die op de pilaren van de kerk waren geplakt. Zo konden, van onderop, kringen van gelijkgezinden worden gevormd. Niet om elkaar uit de parochie weg te roepen, wel om onderling contact te houden. Zo werd er aan een netwerk geknoopt van niet-zo-rooms gezinde katholieken die hun kerk, liefst van binnenuit, willen blijven confronteren met oudere tradities dan die van clericalisering en centralisering. Het middagpro-

Signalement

gramma bevatte in die geest praktijkberichten uit instellingen, spirituele centra en oecumenische initiatieven, waar, soms tegen de klippen op, wordt gepoogd om vooruitstrevend om te gaan met, of voort te bouwen op, de rooms-katholieke traditie.

In deze zin vormde deze bijeenkomst de wat meer studieuze en ongehoorzame oudere evenknie van de katholieke jongerendag die de week ervoor werd gehouden in de Brabanthallen in Den Bosch. 2400 jongeren en tieners kwamen daar bijeen in de rooms-katholieke variant van de EO-jongerendag; ook met gospel, workshops en spektakel, maar met een eucharistieviering als afsluiting. 'Get connected' was de titel van een onderdeel en dat was ook expliciet de doelstelling: netwerken vormen van jonge katholieken.

Binnen, aan en over de grenzen van de officiële rooms-katholieke kerk vormen zich netwerken van geëngageerde katholieken. Er gebeurt tenminste weer iets. Hoorden we het afgelopen decennium enkel van leeglopende parochies; tegelijkertijd zijn er nieuwe ontwikkelingen. De doodse stilte bij de leden van het grootste kerkgenootschap van Nederland is verbroken.

Dr. C.N. de Groot is lid van de redactie.

Noten

1. *Kerk & Ambt. Onderweg naar een kerk met toekomst*, Valkhofpers, Nijmegen, 2007.
2. *De tekst van de Nederlandse provincie over 'Gewijde ambten en eucharistie' (Ecclesiologische lezing opgesteld door Hervé Legrand o.p. op vraag van de magister van de orde) www.trouw.nl/meer!*